

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΥΜΑΙΩΝ «ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ»

Τ Α Σ Υ Μ Α Ϊ Κ Α

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΤΟΜΟΣ Δ΄

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΑΛΕΞ. Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

ΑΘΗΝΑ 1984

Ι. Μ. ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ

ΜΙΑ ΕΥΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΗΣ ΣΤΟΝ «ΕΣΠΕΡΟ» ΤΗΣ ΛΙΨΙΑΣ (1888)

Μιά θαυμάσια ξυλογραφία τῆς Σύμης τοῦ περασμένου αἰώνα εἶναι δημοσιευμένη καὶ δὲν ἔχει ἀξιοποιηθεῖ, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, ὡς σήμερα, ἂν καὶ πρόκειται γιὰ ἔργο μὲ διπλὴ ἀξία, καλλιτεχνικὴ καὶ ἱστορικὴ, στὸ περίφημο περιοδικὸ «Ἑσπερος», ποὺ ἔβγαине στὴ Λιψία στὴ χρονικὴ περίοδο ἀπὸ τὸ 1881 ὡς τὸ 1888 μὲ συντάκτη τὸν Ἰ. Περβάνογλου. Γιὰ τὴν ἐποχὴ του τὸ περιοδικὸ αὐτό, ποὺ κυκλοφοροῦσε (τῇ 1/13 καὶ 15/27 ἐκάστου μηνὸς) ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ φιλοξένησε στὶς στήλες του κείμενα διαπρεπῶν Νεοελλήνων συγγραφέων.

Ἐκεῖ ὁ Μ. Μαλλιαράκης δημοσίευσε τὸ 1888 μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἐργασία μὲ τὸν τίτλο «Περὶ τῆς Νήσου Σύμης», μὲ πλούσια ἱστορικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ ἐπιτόπιο «ρεπορτάζ», ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Τὸ τελευταῖο, λοιπόν, τμῆμα τῆς ἐργασίας του αὐτῆς εἶδε τὸ φῶς τὴν 1/13 Ἀπριλίου 1888, στὸ φ. 167, μαζὶ μὲ τὴν παρακάτω ξυλογραφία στὴν πρώτη σελίδα, κάτω ἀπ' τὸν τίτλο τοῦ περιοδικοῦ.

Πρὶν λίγα χρόνια ἔγινε κάτοχος τοῦ πολυτίμου αὐτοῦ φύλλου μαζὶ μὲ ὅλες τὶς περὶ Δωδεκανήσου παλιὲς ἐκδόσεις, ποὺ εἶχε στὴ συλλογὴ του ὁ ἀείμνηστος Ἡπειρώτης λόγιος Ἀγγελος Ν. Παπακώστας, ὁ γνωστός ἐκδότης τῶν «Ὁραμάτων καὶ Θαμάτων» τοῦ Μακρυγιάννη καὶ γραμματέας τοῦ Βλαχογιάννη. Προαισθανόμενος τὸ τέλος του ὁ σεμνὸς ἐκεῖνος πνευματικὸς ἄνθρωπος, θέλησε νὰ περιέλθουν σὲ μένα τὰ ἐντυπα αὐτά, πιστεύοντας ὅτι θὰ «ἐπιαναν τόπο». Κι ἐγὼ μὲ τὴ σειρὰ μου θεωρῶ καθήκόν μου νὰ καταστήσω ὅλους τοὺς συμπατριῶτες μας κοινωνοὺς αἰσθητικῆς καὶ πνευματικῆς

1. Βλ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης: «Ἡ ἱδρυση τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σύμης», Συμμεῖχον Βῆμα, ἀρ. φ. 30 - 31, Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 1962. Γεωργίου Θ. Βεργωτή: «Περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σύμης, ἢ "Αἶγλη" Τὰ Συμαῖκά», 1(1972), σσ. 123 - 138.

ΕΤΟΣ Ζ'.

Ἐκδόθη
τῇ 1/13 καὶ 15,27
ἐκάστου μηνός.

➔ Ἐν ΔΕΙΨΙΔΙ τῇ 113 Ἀπριλίου 1888 ➔

Τὴν ἑξῆς
παραγγέλλει
ἐν χρυσῷ.

Ὅραται. 40.
Μάρκ. 32.
Ρούβλ. 16.

ΑΡ. 167.

Η. ΝΗΣΙΟΣ ΣΥΜΗ.

Τὸ ἐξώφυλλο τοῦ «Ἑσπερον» τῆς 1/13-4-1888.

χαρᾶς ἀναδημοσιεύοντας στὰ «Συμαϊκά» τοῦ 1984 τὴν ξυλογραφία τῆς Σύμης ποὺ πρόσφερε στοὺς δικούς του ἀναγνῶστες ὁ «Ἐσπερος» στὰ 1888, δηλαδή πρὶν 96 τόσα χρόνια, κοντὰ ἕναν αἰῶνα.

Κρίνω σκόπιμο νὰ σημειώσω ὅτι ἡ προβολὴ αὐτὴ τῆς Σύμης ἀπὸ τὶς στή-
λες τοῦ «Ἐσπεροῦ» τότε, ὅπως καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του νὰ δημοσιεύσει τὸ κεί-
μενο τοῦ Μαλλιαράκη, δὲν ἦταν τυχαῖα. Ἡ Σύμη βρισκόταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη
στὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ τῆς ἀκμῇ. Ἀπὸ τὸ 1672 διέθετε ἀναγνώστηριο,
μὲ ἀξιόλογη βιβλιοθήκη², ποὺ τὸ 1972 γιόρτασε τὴν 100ετηρίδα του³. Στὶς
22 Μαρτίου 1873, ὁπότε τὸ Ἀναγνώστηριο εἶχε συμπληρώσει 6 μῆνες ζωῆς,
ὁ μεγάλος Συμιακὸς ἐρευνητὴς Δημοσθένης Χαβιαρᾶς (1849 - 1922), ποὺ τὸ
εἶχε ἰδρῦσει μαζὶ μὲ τὸν Γεώργιο Περίδην καὶ ἄλλους συμπολίτες του, ἔλεγε:

*«Ἡ ἡμετέρα πατρίς μέχρι πρὸ μακροῦ χρόνου ἀκούουσα μόνον τὰ μεγάλα
καλὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ ἐν διανοητικαῖς ἐργασίαις δικαίως ἴσως ἐδίστασε
ἐπὶ τινα χρόνον νὰ προβῇ εἰς σύστασιν τοιοῦτου καθιδρύματος, ἀλλὰ τέλος ἀπε-
φάσισε νὰ λάβῃ πείραν τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πρὸς ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν
πρόοδον τοιοῦτου τρόπου, ἂν μὴ ἔλαβεν ἔτι μεγάλας ἀποδείξεις τῶν κατορθω-
μάτων αὐτοῦ, βεβαίως ὁμως ἐσχημάτισε πεποιθήσιν ὅτι πολλὰ καὶ καλὰ δύ-
νεται νὰ κατορθώσῃ τὸ φυτώριον τοῦτο. Αὐταὶ αἱ ἐργασίαι του κατὰ τὴν νη-
πιακὴν οὕτως εἰπεῖν αὐτοῦ ἡλικίαν παρέχουσι χρηστὰς τὰς ἐλπίδας».*⁴

Τὸ Ἀναγνώστηριο ἐξέδωσε καὶ περιοδικό, τὰ «Χρονικά τοῦ ἐν Σύμῃ
Ἀναγνώστηριου Αἰγλης», ποὺ τύπωσε τὸ 1874 στὸ τυπογραφεῖο Π. Δ. Σα-
κελλαρίου. Ἐπίσης κυκλοφόρησε στὰ 1872 «ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Β. Μω-
ραϊτίνης» τὸ «Καταστατικὸν τοῦ ἐν Σύμῃ Ἀναγνώστηριου Αἰγλης» καὶ στὰ
1874 «αὐτοῖς Π. Δ. Σακελλαρίου» τὸ «Νέον Καταστατικὸν τοῦ ἐν Σύμῃ
Ἀναγνώστηριου Αἰγλης»⁵.

Τὰ «Χρονικά» τοῦ Ἀναγνώστηριου τῆς Σύμης εἶναι τὸ ἀρχαιότερο περιο-
δικὸ τῆς Δωδεκανήσου κι ὄχι βέβαια ἡ «Φιλία» τοῦ Καστελλορίζου, ὅπως ἀνέ-
φερε στὸ Ζ' Συμπόσιο τοῦ Αἰγαίου στὴν Κῶ ὁ Γ. Βαλέτας. Ἡ «Φιλία»
κυκλοφόρησε μόλις τὸ 1909⁶.

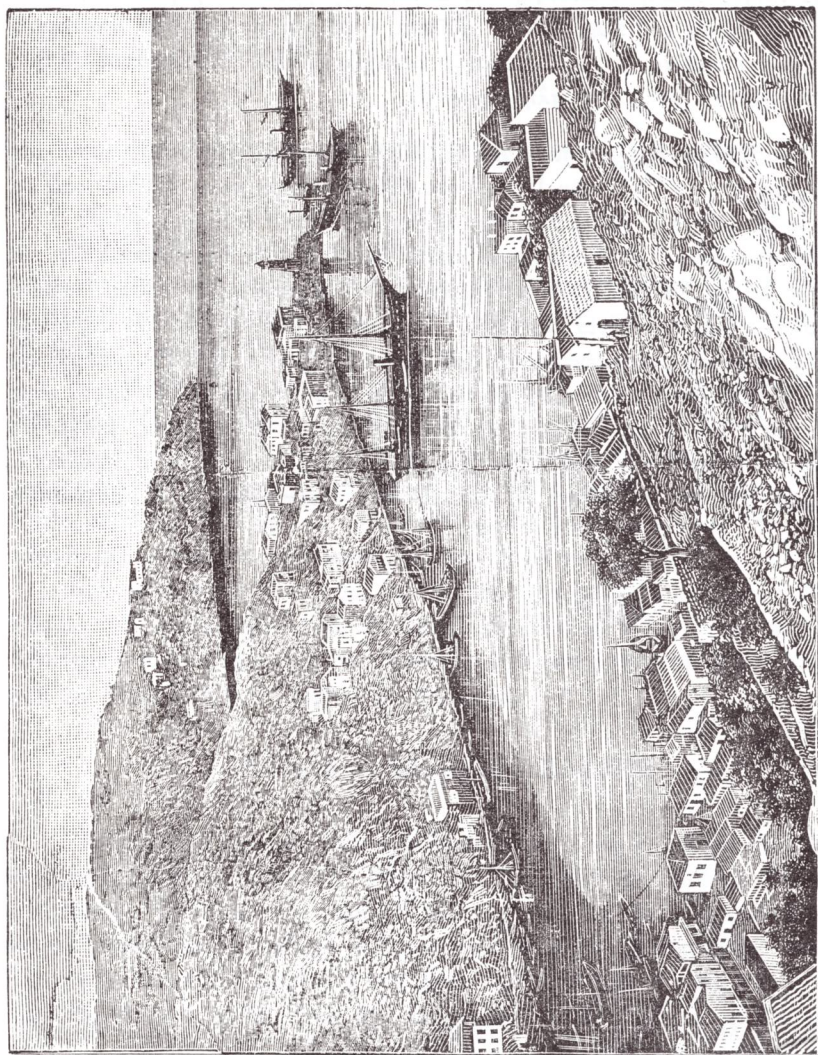
2. Βλ. Φανῆς Β. Κωνσταντινίδου: «Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἐν Σύμῃ Ἀνα-
γνώστηριου ἢ Αἰγλης», Τὰ Συμαϊκά, 1 (1972), σσ. 158 - 180 καὶ 2 (1974), σσ. 246 - 258.

3. Βλ. Κώστα Ἀλ. Φαρμακίδης: «Ἡ ἑκατονταετηρίς τοῦ Ἀναγνώστη-
ριου Σύμης ἢ Αἰγλης», Δωδεκανησιακὰ Χρονικά, 1 (1972), σσ. 288 - 294.

4. Πρβλ. Χρονικά τοῦ ἐν Σύμῃ Ἀναγνώστηριου Αἰγλης. Ἔτος πρῶτον 1872 - 1873.
Ἀθῆναι, τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1874.

5. Γιά πρώτη φορὰ τὰ παρουσίασα στὸ δημοσίευσμά μου τῆς σσμ. 1 (1962), τὸ ὁποῖο
ὁμῶς παραδόξως ἀγνοεῖ ἐντελῶς, μετὰ ἀπὸ 10 ὀλόκληρα χρόνια, ὁ κ. Γ. Θ. Βεργωτῆς
γράφωντας στὰ «Συμαϊκά».

6. Βλ. Ν. Γ. Μαυρῆ: Δωδεκανησιακὴ Βιβλιογραφία, τόμος α', Ἀθῆναι 1965,
σελ. μθ'.

Ἡ Σύμη στὸ ἐξώφυλλο τοῦ «Ἑσπεροῦ».

Τὸ 1881, ἐξ ἄλλου, ιδρύθηκε ὁ Φιλοδραματικὸς Σύλλογος Σύμης «Ὁ Σοφοκλῆς»⁷. Αὐτά, πρὶν τὸ 1888. Ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸ τοῦ νησιοῦ, ὁ Καθηγ. Σωτήριος Ἰ. Ἀγαπητίδης ἔχει σημειώσει:

«Ἡ πληθυσμιακὴ ἀνάπτυξις τῆς Σύμης ἐπραγματοποιήθη κυρίως κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἡ δὲ κάμψις ἐπῆλθεν ἀποτόμως κατὰ τὰ πέντε πρῶτα ἔτη τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς (1912 - 1917), ὁπότε ἀπωλέσθησαν περὶ τὰ 68% τοῦ πληθυσμοῦ»⁸.

Ὁ ἴδιος μελετητὴς μᾶς δίνει γιὰ τὸ 1850 τὸν ἀριθμὸ τῶν 8.000 κατοίκων γιὰ τὴ Σύμη καὶ τὸ 1900 τῶν 18.000 (τὸ 1910 ἔφθασαν τοὺς 19.500 καὶ τὸ 1912 τοὺς 22.450, γιὰ νὰ κατολισθήσουν τὸ 1917 στὸν ἀριθμὸ 7.300)⁹.

Παρατηρώντας τὴν ξυλογραφία τοῦ «Ἑσπερου» διαπιστώνουμε ὅτι τὸ λιμάνι τῆς Σύμης (Αἰγιαλὸς) εἶναι γεμάτο μὲ πλεούμενα κάθε εἵδους —μικρὰ καὶ μεγάλα—, ἐνῶ τὰ σπίτια του εἶναι πολὺ ἀραιοκτισμένα. Ἀς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι λόγοι ἀσφάλειας συγκέντρωναν στὰ δύσκολα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τοῦ Ἀγώνα τοὺς κατοίκους κοντὰ στὸ Κάστρο, γύρω ἀπ' τὸ ὁποῖο εἶχε ἀπλωθεῖ καὶ ἡ παλιὰ πάνω πόλη τῆς Σύμης (Χωριό). Εἶχε ὅμως ἀνεγερθεῖ τὸ Ρολόι καὶ εἰκονίζεται στὴν ξυλογραφία. Ὅπως εἶναι γνωστό, πρόκειται γιὰ κτίσμα τοῦ 1881¹⁰. Εἶναι ἡ ἐνοχλή, ποὺ ἀναπτύσσεται ἡ κάτω πόλη (Φιαλός).

7. Βλ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης: «Τὸ Θέατρο Σύμης», Συμαϊκὸν Βῆμα, Αὐγούστος 1962 καὶ 15 Φεβρουαρίου 1963.

8. Πρβλ. Σωτηρίου Ἰ. Ἀγαπητίδης: «Ὁ πληθυσμὸς τῆς Σύμης», Τὰ Συμαϊκά, 1(1972), σελ. 26.

9. Βλ. ὅπ. παρ., σελ. 28.

10. Βλ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης: Τουριστικὸς ὁδηγὸς τῆς Σύμης, β' ἐκδοσις, Σύμη 1973, σελ. 31.